

УДК 373.015.31:7: [008]

*Любов Кравченко,
м. Полтава*

КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКІЛЬНОЇ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ОСВІТИ

Виявлено культуротворчий потенціал національної шкільної художньо-естетичної освіти, охарактеризовано інтегрований навчальний курс художньої культури на засадах особистісного та культурологічного наукових підходів.

***Ключові слова:** художня культура, художньо-естетична освіта, людина культури, освітньо-художній простір, культуротворчий потенціал.*

Українське суспільство вже досить тривалий час знаходиться у трансформаційному процесі. Мультикультуралізм суспільної буттєвості, плюралістичність культуротворчих ідей, поліцентризм

світосприйняття формують у сучасної особистості потребу пошуку адекватних форм освоєння світу та життєтворчості, відповідальність за особистісний вибір. Поряд із цим посилюється тенденція національної самоідентифікації, самовияву етнічної приналежності, переосмислення підходів до розуміння культурного буття українського народу в контексті світового й європейського освітньо-культурного просторів. Це потребує суттєвого розширення усталених знань, цінностей, норм, зразків життєдіяльності з новими соціокультурними орієнтирами суспільства, прилучення, в першу чергу, учнівської молоді до відродження національної культури, невід'ємної від світових культурологічних процесів. Середня школа має стати осередком креативної діяльності особистості, тим освітньо-художнім середовищем, яке інтегрує широкий спектр культурних засад: від народних звичаїв – до загальнолюдських цінностей; від масових форм художньої культури – до високих зразків художньої творчості; від опанування художньої національної свідомості – до формування полікультурної «людини світу». Цьому має сприяти вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу, зокрема, інтегрованого курсу «Художня культура» в 9 класі основної та старших класах профільної школи (10 клас – «Художня культура України», 11 клас – «Зарубіжна художня культура»).

Дослідженню проблеми сприяли праці Ю. Борева, М. Кагана, Ю. Лукіна, В. Селіванова та ін., у яких теоретики культури та мистецтвознавці визначають сутність і специфіку художньої культури, виявляють її системні зв'язки як елемента людської культури і форми творчого буття особистості. На власну позицію авторки статті вплинули роботи педагогів, філософів, психологів, мистецтвознавців, що займалися загальними питаннями художньо-естетичного виховання (І. Зязюн, О. Киричук, Г. Костюк, Б. Ліхачов, Б. Теплов, Б. Юсов); проблемами різних видів мистецтва (Д. Кабалевський, Л. Коваль, О. Рудницька, В. Сухомлинський, Г. Тарасенко, О. Щолокова та ін.); визначенням специфіки естетичного виховання молоді різних вікових категорій (С. Анічкін, О. Мелік-Пашаєв, Л. Печко та ін.). Вагомість у контексті дослідження має концепція діалогічності культур М. Бахтіна.

Сучасні вчені (І. Бех, О. Дем'янчук, В. Кудін, І. Зязюн, Н. Миропольська, М. Лещенко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, С. Уланова, Т. Шевченко, В. Шпак, О. Федій, В. Чепель та ін.) досліджують проблеми художньо-естетичної освіти та виховання, формулюють психолого-педагогічні підходи до художнього виховання й навчання в закладах освіти та культури, розробляють питання позашкільної художньої освіти та виховання, закономірності формування естетичної культури школярів і студентів, впливу мистецтва на духовний світ особистості. На особливу увагу заслуговує обґрунтування Л. Троєльніковою художньо-освітнього простору як культуротворчого чинника розвитку українського суспільства в ХХ ст. [5].

Мета даної статті полягає у виявленні культуротворчого потенціалу шкільної художньо-естетичної освіти, характеристики шкільних навчальних курсів художньої культури в контексті особистісного та культурологічного підходів.

Змінена освітня парадигма, наповнена особистісним виміром, ставить людину в центр культури, а саму культуру робить дієвою – так формулюється основна ідея культурологічного підходу як засобу концептуалізації особистісної освіти в умовах сучасних модернізаційних процесів. За такого підходу навчальний заклад можна розглядати як освітнє мікросередовище, у якому зростає та мужніє людина, де створено всі умови для поступу особистості до своєї самобутності для максимальної реалізації індивідуальних здібностей, інтелектуальних, моральних і креативних потенціалів, потреби в самореалізації.

Якщо, за О. Бондаревською та І. Зязюном, визначити в якості основоположної мети особистісно орієнтованої освіти людину культури, важливо підкреслити: це тип особистості, сутнісне ядро якої становить гуманність, духовність, здатність до життєтворчості: «Людина культури володіє високим рівнем самоосвіти, почуттям власної гідності, самоповаги, незалежністю суджень, умінням здійснювати вільний вибір змісту своєї життєдіяльності, лінії поведінки, способів саморозвитку» [2, с. 13]. Значущою характеристикою людини культури є співробітництво та відсутність зорієнтованості на деструктивні дії. Вчені визначають такі ознаки людини культури:

- вільна особистість, здатна до самовизначення, яка володіє якостями громадянина;
- особистість із почуттям власної гідності, самодостатності, самодисципліни, незалежністю суджень, здатна орієнтуватися у світі духовних цінностей, робити вибір і відповідати за свої вчинки;
- людина, що може здійснити правильний вибір свого життєвого шляху, реалізувати потребу особистісного та професійного зростання;
- духовна особистість, здатна до виховання й самовиховання духовних потреб у пізнанні, красі, спілкуванні, в пошуках сенсу життя, щастя, ідеалу;
- творча особистість, що прагне до життєтворчості, самоствердження в усіх сферах життєдіяльності, поєднує аналітичне та інтуїтивне мислення;
- адаптивна особистість, здатна до життя у визначеному культурному просторі, в умовах діалогу культур, ринкової економіки, нової релігійної ситуації, міжетнічного спілкування;
- людина з естетичним смаком, витонченими манерами, розумінням краси й гармонії, відповідальним ставленням до свого фізичного й психічного здоров'я, здатністю забезпечувати благополуччя власної сім'ї і країни [1; 2; 5].

Це ставить перед шкільною художньо-естетичною освітою, окрім інформативної насиченості знаннєвого компоненту, виховання в молоді таких якостей, як: громадянська самосвідомість, почуття власної гідності та самоповаги, відповідальність за власні вчинки й життєвий вибір, рефлексії, плекання власної індивідуальності. Освітня система навчального закладу має орієнтуватися на кінцевий продукт діяльності – випускника зі сформованими загальнолюдськими цінностями, духовну й креативну особистість, що має знання з людинознавства, філософії, етики, естетики, світової та української художньої культури та може творчо використовувати ці знання в обраній ним сфері.

У зв'язку зі сказаним вище, шкільна художньо-естетична освіта, зокрема, дисципліни інтегрованого курсу «Художня культура», мають особливе значення, оскільки в естетичному компоненті шкільної освіти закладено потужний потенціал наскрізного культурологічного міжпредметного і поліпредметного

узагальнення знань, реалізації особистісних і соціальних потреб художньо-естетичного розвитку учнівської молоді на відповідному віковому етапі її соціалізації, формування світоглядних орієнтацій і компетентностей, виховання прагнення до творчої самореалізації та духовного самовдосконалення у процесі опанування універсальних і національних культурних цінностей упродовж життя.

На нашу думку, завдання курсу «Художня культура» більше знаходяться у контексті технологічного конструкта особистісно-культурологічного підходу, певною мірою не враховують цілісності й багатоаспектності художньої культури як феномена, надаючи перевагу мистецтву, залишаючи поза увагою міфотворчість, прадавні світоглядні уявлення, художню літературу тощо [6]. У цьому аспекті дещо порушується принцип цілісності сприйняття суб'єктом навчання художньо-освітнього простору школи, країни, світу та себе в ньому. Культурологічний підхід у вивченні предметів художньо-естетичного циклу загальноосвітніх навчальних закладів, як нами вже зазначалося, має враховувати мікросередовище існування й життєтворчості людини. Таке бачення місця інтегрованого начального курсу «Художня культура» вимагає вивчення учнями не тих тем, які не вивчалися з інших споріднених предметів, а творчого забезпечення вчителем поліпредметних і міжпредметних зв'язків, які дають змогу провести системний культурологічний аналіз явищ і феноменів художньої культури, особливо в 11 класі, учні якого за своїми віковими та інтелектуальними можливостями вже можуть розуміти досить складні узагальнення й формувати компетентність полікультурного сприйняття світу.

Ця компетентність має засновуватися на розумінні художньої культури як способу людського буття, що охоплює зміст того, що людина робить і чим живе. Сукупний соціальний досвід людства, його знання, цінності, норми, зразки, виражені в мові, піснях, танцях, звичаях, традиціях, віросповіданнях, світогляді, ідеології, моралі, законах тощо, формують потреби, мотиви, правила, мету і зміст діяльності, є соціально і особистісно виправданими та необхідними, що посилює аксіологічний потенціал особистісно-культурологічного підходу в контексті визначеної проблеми дослідження. Тому значущим вважаємо визначення Л. Троєльнікової: «Художня культура – це творча діяльність не

тільки сучасних поколінь, а й успадковані способи і форми художньої діяльності, вироблені попередніми поколіннями, засвоєні сучасниками художні цінності, способи і засоби сприйняття творів мистецтва (включаючи способи їхнього збереження, поширення, репродукції, пропаганди), а також художня освіта й методи дослідження мистецтва» [5, с. 11]. Характеризуючи феномен художньої культури з цих наукових позицій, вчена доповнює його поняттям «художньо-освітня творчість», визначаючи такі чинники «творення суб'єктом самого себе» у процесі опанування художньої культури: індивідуальне переживання загальнозначущого; створення системи духовних цінностей, що постійно й динамічно розвивається; неперервності творчості, свободи особистості, її суб'єктивних здібностей і використання можливостей інших людей.

Шкільна художньо-естетична освіта загалом і навчальні дисципліни художньої культури зокрема мають базуватися на методологічному культурологічному принципі входження особистості в культуру, ідентифікації в ній, оволодіння нею. Навчально-освітнє середовище школи – це простір, насичений духовними цінностями, переживаннями, розуміння яких сприяє становленню особистості як людини культури. І мистецтво тут, за висловом О. Рудницької, має не лише виступати в ролі самодостатньої системи, а й виконувати свою творчу, об'єднувальну функцію синтезу гуманітарного знання [4]. Мистецька освіта, маючи свій, притаманний їй об'єкт і предмет, водночас повинна враховувати культурологічні та психолого-педагогічні концепції розвитку особистості, розкривати взаємозв'язки з основами загальної професійної педагогіки, історією, народознавством, етикою, шкільними курсами основ філософії та естетики тощо. Перед навчальною дисципліною «Художня культура» в теоретичному і технологічному аспекті особистісно-культурологічного наукового підходу постають такі завдання: розкриваючи на основі кращих світових і вітчизняних зразків художньої творчості сутність культури, специфіку категорій відображення й вираження, особливості різновидів художніх творів, розвивати в учнів сприйняття та розуміння, формувати естетичні переживання й цінності у процесі інтерпретації та виконання власних художніх творів. При цьому важливо не

забувати, що розкриття суспільного значення художньої культури, формування компетентностей особистості до усвідомленого поширення та споживання кращих її зразків є вагомою освітньою місією школи в цілісному освітньо-художньому просторі. Це складний процес предметної педагогічної технології, який супроводжується, за словами О. Рудницької, «пізнанням парадоксів, дилем, антиномій, припущенням поліваріантних висновків, тобто потребує тих якостей мислення (і від учителя, й від учня – *Л. К.*), що найбільше відповідають сучасним педагогічним вимогам розвитку творчої особистості, здатної до швидкого реагування на можливі зміни середовища» [4, с. 34].

Виходячи зі сказаного вище, ґрунтуючись на теоріях «естетичного поля», «актуалізації особистісного начала», «формування ціннісних орієнтацій», «комплексного впливу мистецтва на духовний розвиток особистості», «художньо-творчого розвитку» та «поліцентричної інтеграції», узагальнених М. Лещенко [3], визначаємо складники культуротворчого потенціалу сучасної шкільної художньо-естетичної освіти:

– особистісно значущий: пізнання особистістю себе, формування креативних здібностей; залучення до художньої діяльності, у процесі якої розвивається комплекс відповідних компетентностей; професійна орієнтація та розкриття в собі нахилів до професій, пов'язаних із художніми можливостями людини; пізнання особистістю середовища як художньо-освітнього простору існування; формування навичок контролю за власним фізичним, розумовим, естетичним розвитком; самовиховання духовності особистості, якісних естетичних смаків і конкурентоздатного світобачення; уміння відрізнити неякісні зразки масової культури та споживання, виявити їхню справжню естетичну й етичну цінність та спрямувати власну оцінну діяльність у русло позитивних суспільних і громадянських вимог;

– суспільно зумовлений: бачення художньої культури як універсального соціального феномена, який забезпечує розуміння загальнолюдських і національних цінностей, образів та ідеалів, усвідомлення своєрідності людства, подібності та відмінності культурних традицій; реалізація суспільної педагогічної макротехнології естетичного виховання як потужного засобу формування креативних здібностей значної групи населення –

учнів середньої загальноосвітньої школи; професійна орієнтація старшокласників на професії, пов'язані з художньою діяльністю (образотворче мистецтво, музика, хореографія, архітектура, будівництво, дизайн, культурологія тощо); залучення до єдиного художньо-освітнього простору музеїв, художніх галерей, театрів, філармоній, закладів художньо-естетичної освіти та культури; дитячих центрів, мистецьких дитячих шкіл, вищих навчальних закладів різного фаху; створення комфортного освітнього метасередовища для особистісного вираження й реалізації потреб кожної людини в художній творчості.

Отже, наші аналітичні оцінки базуються на баченні художньо-естетичної культури у знаньовому та технологічному аспектах загальної середньої освіти як базового її компоненту, оскільки інтегрований освітньо-художній простір, наповнений високими духовними й естетичними зразками, має сприяти цілісності виховного впливу на особистість учня, підготовці його до життя як активної, креативної, відповідальної за власний вибір і самостійної особистості. Це передбачає накопичення досвіду художньої діяльності та формування художньої культури насамперед учителя, адже йому необхідно суттєво розширювати власні знання, удосконалювати методичну майстерність і художньо-естетичну компетентність. Підготовка майбутнього вчителя художньої культури в педагогічному виші на засадах особистісно-культурологічного підходу становить перспективний напрям вирішення проблеми.

Список використаної літератури

1. *Бондаревская Е.В.* Теория и практика личностно-ориентированного образования: [Текст] / Е.В. Бондаревская. – Ростов н/Д : Изд-во Рост. пед. ун-та, 2000. – 351 с. – (Педагогика нового времени).
2. *Зязюн І.* Наукове осмислення освітнього простору культури в педагогічній теорії / І. Зязюн // Імідж сучасного педагога. – 2006. – №5-6. – С. 12-16.
3. *Лещенко М.* Зарубіжні технології підготовки вчителів до естетичного виховання / Марія Лещенко; Академія пед. наук України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – 2-е вид., доп. – К. : Гротеск, 1996. – 192 с.
4. *Рудницька О.П.* Педагогіка: загальна і мистецька : навч. посіб. / О.П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. *Троєльнікова Л.О.* Художньо-освітній простір як культуротворчий чинник розвитку українського суспільства у ХХ столітті [Текст]: автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства: 26.00.01 – теорія та історія культури / Троєльнікова

Людмила Олексіївна; Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського. – К., 2009. – 40 с.

6. Художньо-естетичний цикл. 5-11 класи : програми для загальноосвітніх закладів. – К. : Ірпінь, 2005. – 232 с.

Любовь Кравченко

КУЛЬТУРОСОЗИДАЮЩИЙ ПОТЕНЦИАЛ НАЦИОНАЛЬНОГО ШКОЛЬНОГО ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Виявлен культуросозидающий потенциал национального школьного художественно-эстетического образования, дана характеристика интегрированного учебного курса художественной культуры на принципах личностного и культурологического научных подходов.

Ключевые слова: *художественная культура, художественно-эстетическое образование, «человек культуры», образовательно-художественное пространство, культуросозидающий потенциал.*

Ljubov Kravchenko

CULTURED CREATE POTENTIAL OF NATIONAL SCHOOL ARTISTICALLY-AESTHETIC EDUCATION

Cultured create potential of national school artistically-aesthetic education is educed, description of computer-integrated educational course of artistic culture is given on principles personality and culturological scientific approaches.

Key words: *artistic culture, artistically-aesthetic education, «man of culture», educationally-artistic space, cultured create potential.*

Одержано 06.11.2011 р.